

titudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam DEI esse consecutum. Nec obstat Scriptura, quæ Eccles. 9. 1. ait : *Nescit homo, utrum amore an odio dignus sit,* tum quia hic rationem hanc v. 2. addit : *eo quod universa æque eveniant justo et impio,* scilicet bona et mala præsentis vitæ, ex quibus quidem id intelligere nequit, licet id scire posset ex conscientia sua ; tum quia etiam ex conscientia sua id scire non potest quoad actus supernaturales, et quoad amorem vel odium finale. Tandem formido etiam moralis de gratia sanctificante nihil periculi, nihil nocenti, nihil peccati inducit, sed potius cautiorem reddit hominem.

Ad Conf. R. 1º. Non sufficit in Confessario ad licite absolvendum iudicium probabile, sed requiritur moraliter certum de licentia absolviendi peccantem probabiliter rite dispositum ; ergo. 2º. CHRISTUS ita instituit Sacramentum Pœnitentiæ, ut ejus administratio non esset difficillima ; ac proin omnibus spectatis melius est, sacramentalem absolutionem aliquando esse nullam, quam fere nunquam practicabilem. Formido autem actualis et periculum peccandi ordinarie evitari facile potest.

Inst. 2. Dictamen conscientie moraliter certum potest habere annexam formidinem saltem imprudentem ; ergo non hoc sufficit, quia Canones etiam hujus exclusionem exigunt : nam C. *Inquisitioni tue. 44. de sent. Excom.* dicitur : quod conjux habens conscientiam ex credulitate levi ac temeraria de impedimento dirimente possit exigere debitum, si tamen ad Pastoris sui consilium, vel aliter explodat levem illam et temerariam credulitatem : et C. *per tuas 33. de Simon.* dicitur, Subdiaconum non debere contra conscientiam ad Ordines superiores ascendere, licet ob conscientiam nimis scrupulosam in difficultatem hujusmodi sit lapsus, quam utique non evadet, nisi deponat errorem.

R. N. A. et Prob. Quia credulitas et scrupulus in cit. cap. non sumitur, ut communiter solet, pro simplici tantum apprehensione vel suspitione et levi ratione, sed pro superveniente iudicio erroneo, quo quis absolute ex principiis falsis, quamvis levibus, iudicat adesse peccatum, ubi non est ; quod constat ex primo cap. in quo conjux dicitur credere, h. e. positive judicare : et ex secundo, in quo dicitur, non agendum contra conscientiam, h. e. contra iudicium erroneum, et postea vocatur error. Jam vero iudicium erroneum utique deponi ac explodi debet, quia alioquin ageretur contra conscientiam, et peccaretur.

CAPUT IV.

DE CONSCIENTIA.

ARTICULUS I.

DE CONSCIENTIA ERRONEA, DUBIA, SCRUPULOSA.

§ I.

De Conscientia Erronea.

189. *Nota.* Tametsi error et ignorantia sæpe inter se confundantur ; reipsa tamen distinguuntur : *ignorantia* enim est simplex nescientia veri vel falsi, *error* autem est assensus mentis, falsum pro vero, vel verum pro falso approbantis. *Error formalis* est assensus mentis scienter verum pro falso, vel falso pro vero approbantis : *materialis* est talis assensus mentis nescienter approbantis ; inde patet, postremum in ignorantia fundari. Atque hinc etiam pro ratione ignorantie dividitur error in *vincibilem* et *invincibilem*, de quo supra. Porro si dictamen conscientie contineat tamen errorem, vel deducatur ex ejusmodi errore, vocatur *Conscientia erronea*. Certum autem est, non licere sequi conscientiam formaliter erroneam, cum S. CYPR. apud S. ANTONIUM. p. 1. Summæ, Tit. 10. c. 1. dicat : *Qui post veritatem manifestam perseverat prudens et sciens, in errore scilicet de aliqua materia, jam non invenia ignorantie, peccat : presumptione enim atque obstinatione quadam nititur, cum a ratione superatur.* Unde questio duntaxat est de errore materiali, sive conscientia vel vincibiliter, vel invincibiliter erronea ; de utraque paucis hic resolvendum : plura sumes ex dictis num. 76. et seqq., ubi de ignorantia : item num. 173, ubi de lege DEI antecedente et consequente.

190. *Dico I.* Agere positive tum contra, tum juxta conscientiam vincibiliter erroneam, peccatum est.

Prob. 1um. Omnis transgressio voluntaria legis reipsa existentis est peccaminosa : sed agere juxta conscientiam vincibiliter erroneam, est voluntarie transgredi legem reipsa existentem, quia conscientia talis est, cujus error moraliter vitari potuit vel debuit ; cum advertatur aliquo modo periculum errandi, et agnoscat obligatio melius inquirendi : si autem moraliter vitari potuit, est *in se* voluntarius ; si debuit, est voluntarius *in causa*, h. e. in negligentia inquirendi veritatem ; ergo. *Prob. 2.* Qui non agit *ex fide*, peccat : qui agit contra conscientiam, non agit *ex fide*, atque etiam vellet id, quod iudicat

esse malum; ergo peccat. Itaque deponi debet talis conscientia, inquirendo in rei veritatem, et formando dictamen certum, quod supponitur fieri posse in errore et ignorantia invincibili: vel dictamen ejusmodi debet resolvi in dubium practicum, de quo in seq. §. An et quomodo, dum urgente necessitate operandi non potest tam cito deponi hæc ignorantia, ea fiat subinde invincibilis, vide num. 86.

191. *Dico II.* Agere juxta conscientiam invincibiliter erroneam, licitum: agere contra illam, semper est peccatum.

Prob. Lex æterna DEI obligat et permittit actionem, non præcise secundum rationem boni et mali, quæ est in objecto secundum se et reipsa, sed quæ apparet in intellectu agentis; ergo si intellectus proponit invincibiliter etiam ut bonum vel licitum, quod tamen reipsa est malum, voluntas hoc dictamen sequendo, non potest peccare, quia sic agere non potest contra prohibitionem, quam nullo modo cognoscit: et tenetur eligere ac sequi, quia alias agit contra obligationem legis quam cognoscit, et saltem æquivalenter contemnit legem. *Conf.* Qui exercet operationem quoad se bonam, putans eam esse malam, vult æque malitiam interpretative, ac si illa operatio reipsa esset mala, quia ejus voluntas æque fertur in objectum, ac si malum esset; ergo et æque formaliter peccat, ac is, qui operatur contra conscientiam rectam sive veram. Dixi: *semper est peccatum*; non tamen incurrit eadem poenas eidem peccato jure humano annexas, quia legislator humanus non judicat de internis, nec poenas imponit, nisi transgressoribus veræ legis.

Si ais 1º. Conscientia invincibiliter erronea non est certa; 2º. Non obligat, nisi in quantum est intimatio legis æternæ; sed huic contraria est; 3º. Oportet Deo magis obedire, quam conscientiæ erroneæ, maxime cum hæc præcipit, quod DEUS prohibet; 4º. Lex inferioris non potest obligare contra legem DEI superioris, docente D. THOMA 1. 2. q. 19. a. 4. quod, ubi deficit humana ratio, ad rationem æternam sit recurrendum; ergo.

R. Ad 1. D. Non est certa tum speculative, tum practice *C.* non est certa practice *N.* Conscientia tum speculative tum practice certa est, quæ deducitur ex principiis omnibus veris: practice certa est, quæ deducitur ex principio quidem directo speculative falso, sed reflexe vero; ejusmodi sunt: non est agendum contra judicium rationis sive conscientiam: licitum est, quod consideratis omnibus licitum invincibiliter existimo etc.

Ad 2. D. In quantum est intimatio legis æternæ vel antecedentis et per se obligantis, vel consequentis et per accidens obligantis. *C.* Semper antecedentis, primariæ et per se obligantis *N.* Lex consequens non dicit simpliciter: v. g. mentire, sed obedi dictamini post moralem diligentiam elicto, quamvis dictet, sed invincibiliter, mentiendum esse; voluit quippe DEUS, qui *signavit super nos lumen vultus sui*, ut immediate dirigeremur a ratione nostra naturali.

Ad 3. D. Oportet Deo magis obedire, si lex divina et error conscientiæ nobis constet *C.* Si non constet *N.* Lex DEI est solum mediata et externa regula; unde non nisi, quando et quatenus conscientia dictat Deo obedendum esse, homo obedire Deo potest.

Ad 4. D. Non obligat contra legem superioris cognitam *C.* Invincibiliter ignoratam *Subd.* Non obligat per se *C.* Per accidens, præsertim si superior

posterit legem, ut sua lege non cognita observetur lex inferioris *N.* Hinc argumentum invertitur: si Proconsul v. g. jubcat oppositum ejus, quod jussit Imperator, et dicat jussionem suam esse Imperatoris, idque a subditis credatur, hi utique tenentur parere jussioni Proconsulis; ergo a pari.

Si ais 2º. Sequeretur: 1º. posse hominem ex conscientia invincibiliter erronea existimare sibi licitum esse mendacium, quamvis sciat lege divina et naturali prohibitum, adeoque licere etiam agere contra legem DEI cognitam: 2º. Amorem DEI super omnia posse esse peccatum, si quis ex invincibili errore id judicaret: 3º. DEUM posse esse auctorem vel falsi vel mali moralis, sicut conscientiæ erroneæ.

R. N. seq. Nam *Ad 1. R. D.* Licere etiam agere contra legem DEI cognitam, quam simul existimat in hoc casu obligare *N.* Quam tunc invincibiliter existimat non obligare, et sic licere agere contra legem non formaliter talem *C.*

Ad 2. R. 1º. N. Supp. Implicat enim diligere DEUM super omnia perfecte contra dictamen conscientiæ erroneæ dictantis esse peccatum, hic et nunc diligere DEUM, quia in hoc involvitur velle efficaciter non peccare, et simul velle peccare. 2º. *Tr. seq.* Si ponas, licet absurde, casum de amore DEI limitato, nec se extendente ad observationem omnis præcepti; sed inde tam parum contra nos absurdum evinces, quam parum absurdum est, alium actum de objecto et substantia bonum, sed ratione alicujus circumstantiæ moralis apprehensum erronee ut malum, et tamen commissum esse peccatum formale.

Ad 3. R. N. supp. Quod DEUS sit causa vel origo erroris aut conscientiæ erroneæ; sed hujus origo est vel infirmitas et conditio nostræ naturæ, vel aliorum perversitas et seductio, per quos etiam absque culpa nostra in errorem induci possumus; ex hoc tamen non sequitur, ejusmodi conscientiam non posse esse regulam actionum nostrarum, quia licet ea non sit conformis legi æternæ primariæ, absolute et per se obliganti, est tamen conformis secundariæ, hypotheticæ et per accidens obliganti.

Si ais 3º. Argumentando a pari: 1º. DEUS non potest mediante habitu fidei hominem obligare ad mendacium; ergo nec mediante conscientia erronea. 2º. Sicut se habet intellectus ad verum, ita voluntas ad bonum; ergo sicut intellectus non potest perfici per aliquid reipsa falsum, ita nec voluntas per aliquid reipsa malum. 3º. Conclusio deducta ex una præmissa quæ est de fide, et altera falsa, non est de fide, nec obligat ad credendum; ergo etiam conclusio ex una præmissa per synderesin cognita, et altera falsa, qualis est in conscientia erronea, non potest esse regula morum, nec obligat.

R. Ad 1. Disp. est. Habitus fidei est effectus per se respectu DEI; ergo si eo mediante DEUS inclinaret ad mendacium, DEUS esset causa per se mendacii; DEUS vero non est causa conscientiæ erroneæ, nec obligat ad mendacium, nisi supposita jam conscientia erronea, quæ deponi nequit, ergo tantum per accidens movet ad mendacium, et quidem invincibiliter existimatum ut bonum.

Ad 2. N. Supp. C. Quia intellectum etiam perfici posse per aliquid reipsa falsum, patet ex eo, quod per probabile vel probabilis motivum prudens vel prudentius perficiatur, licet forsitan reipsa sit de falso. Unde licet error imprudens sit positiva imperfectio intellectus, tamen error invincibilis non est falsis imperfectio, sed tantum secundum quid, quia ubi intellectus

non potest assequi veritatem objectivam, sat est, si habeat veritatem subjectivam.

Ad 3. Disp. est. Actus fidei est summe verus non tantum adhæsive et subjective, sed etiam objective et realiter; unde si non innitatur revelationi veræ, esse non potest: quamvis possit obligare ad credendum, si invincibiliter appareat actus fidei; quod non intellectum, sed voluntatem spectat. At regula morum non est veritas secundum seipsam, sed prout ab intellectu cognita; ergo cum præmissa falsa invincibiliter habeatur vera, conclusio inde deducta potest esse adhæsive certa, et sic dirigere voluntatem.

Si ais 4º. Qui putat invincibiliter se esse sacerdotem, qualis reipsa non est, non ideo fit sacerdos, aut valide administrat Sacramenta; ergo a pari. Item, qui occidit laicum, quem putat esse clericum, non incurrit excommunicationem; ergo nec talis peccat contra religionem.

R. Ad 1. Disp. est. Error invincibilis non dat characterem ac potestatem, et sic supplere non potest impedimentum juris divini; conscientia vero erronea potest facere, ut quis non velit malitiam objecti, sed bonitatem, licet tantum apparentem, sed invincibiliter; ergo potest facere operationem rectam.

Ad 2. Disp. est. Lex non posuit excommunicationem, nisi in ipsum factum: qui vero putat se agere contra religionem, et tamen agit; quamvis reipsa non violet religionem, tamen ejusdem violatæ se reum facit, quia libere intendit eam violare.

§ II.

De Conscientia Dubia.

192. *Nota I.* Dubium a nonnullis accipitur pro omni iudicio incerto: secundum quam acceptionem opinio etiam sive sententia probabilis vocatur *dubia*, sed improprie ac latissime, tum quia dubium ex ipsa rei natura dicit suspensionem iudicii, tum quia opinio stare potest absque dubio et formidine ulla actuali. Etsi vero ex eodem capite sequatur, conscientiam dubiam proprie non esse conscientiam, tamen quia constat, cum dubio nonnunquam agi moraliter, et conscientiam etiam extrinsece dubiam haberi, de ea quædam hic adjicienda sunt. Est autem dubium proprie sumptum, hæsitatio seu suspensio voluntaria assensus et dissensus ob defectum vel insufficientiam rationum, quibus determinetur ad alterutram partem contradictionis; ita communis.

Dividitur 1º. in *positivum*, ubi motiva occurrunt pro utraque, vel saltem pro alterutra parte: et in *negativum*, ubi nulla occurrunt motiva pro alterutra parte; hoc tamen aliqui rejiciunt, utpote meram nescientiam. 2º. In *probabile*, seu morale, quod est dignum viro prudente, quia rationabile fundamentum habet dubitandi: et in *improbabile*, quod est imprudens, quia sine sufficiente fundamento dubitandi; dicitur etiam metaphysicum, estque magis nescientia vel anxietas v. g. in scrupulosis. 3º. In *dubium juris*, quo dubitatur de aliqua lege, vel obligatione legis aut consuetudinis, vel de valore actus: et in *dubium facti*, quo dubitatur circa factum aliquod, v. g. an homicidium sit commissum, an habueris operando rectam intentionem etc. 4º. In *speculativum*, quod versatur circa rem secundum se spectatam, præscindendo a circumstantiis et ab operatione exercenda, ut si dubites, an sit

hodie dies festus: et in *practicum*, quod versatur circa rem affectam circumstantiis et in praxi exercendam; atque hoc dividi potest in *remote* seu *speculative* practicum, quando scilicet generatim dubitatur, v. g. an liceat die festo talem laborem exercere: et in *proxime* seu *practice* practicum, quando in particulari et consideratis omnibus circumstantiis dubitatur, v. g. an hic et nunc die festo possim talem laborem exercere.

193. *Nota II.* Dubium a plurimis, sicut et ignorantia, dividitur in *vincibile* et *invincibile*, quorum primum adhibita morali diligentia solvi, deponi et in sententiam certam mutari potest, alterum non potest. Spectat autem hæc divisio præcipue ad dubium *speculativum*, de quo observanda est hallucinatio cujusdam RECENTIORIS, qui dubium etiam speculativum invincibile statuit esse non posse sine dubio practico sibi correspondente, et hinc dicit eum, qui invincibiliter dubitat, utrum aliqua lege prohibitum sit pingere die festo, an non, non posse non dubitare, utrum actio pingendi hoc die festo sibi licita sit, an non; asserti hujus falsitas vel ex uno hoc syllogismo cognosci potest: Quod invincibiliter ignoro esse prohibitum die festo, illud die festo est licitum: atqui invincibiliter dubitans, an pingere die festo sit prohibitum, an non, invincibiliter ignorat pingere esse prohibitum die festo; ergo invincibiliter dubitanti, an sit prohibitum die festo pingere, licitum est pingere die festo; verum de hoc dubio alibi plura.

194. *Dico I.* Operari cum conscientia practice dubia, uti et in dubio speculativo eligere partem minus tutam, est peccatum.

Prob. 1º. Dubitans practice de honestate actionis et tamen agens, non agit *ex fide*, et est interpretative ita constitutus, ut sive licitum sit, sive non, tamen velit agere: sed hic affectus est manifeste inhonestus, ac virtualis contemptus legis divinæ; ergo. *Conf.* Qui se committit morali periculo peccandi, peccat: atqui hoc facit operans cum dubio practico; ergo peccat: et quidem peccato gravi, si dubitetur an sit peccatum grave; ita communissima.

Prob. 2º. Qui partem minus tutam eligit sine prudenti persuasione quod illam licite eligat, peccat, quia non agit *ex fide*: atqui talis eligeret minus tutam sine prudenti persuasione, quod ea licita sit, quia cum posset et teneretur dubium deponere, non adhibet moralem diligentiam, ut sibi vere et non falso persuadeat, licitam esse partem minus tutam; ergo. *Conf.* a paritate cum errore vincibili.

195. *Dico II.* In utroque casu ne quis peccet, vel debet actum suspendere donec re bene examinata dubium deponat, ac practice vel ex directis vel ex reflexis principiis certus reddatur: vel si illud non deponat, aut dubium practicum deponi nequeat, debet sequi partem tutiorem, h. e. eligere id, quod est tutius.

Prob. 1º. ut supra:

Prob. 2º. ex doctrina SS. PATRUM et PONTIFICUM, item ex vulgato axioma desumpto ex Cap. *ad Audient.* 12. de homicid. aliisque textibus juris: *in dubio tutior pars est eligenda.* Dixi, *dubium practicum*: si enim dubium speculativum vinci nequeat, eo etiam stante possumus operari: neque semper debemus tutiorem partem sequi.

Si ais 1°. Opus, quod non elicitur ex mala fide, negative est ex bona fide: sed opus sub pratico dubio honestatis et malitiæ elicitum, non est ex mala fide, quia sicut est sine iudicio dictante: esse licitum, sic est sine dictamine: esse illicitum; ergo: atqui quod non est ex mala fide, non est peccatum; ergo. 2°. Ad operandum sine peccato, sive ex bona fide, sufficit ut operans nesciat illud esse peccatum; non autem necesse est, ut sciat non esse peccatum: sed qui est dubius de bonitate et malitia actionis, non scit operationem esse malam, cum nullum in utramque partem habeatur iudicium; ergo. 3°. Nesciens opus esse illicitum, nequit peccare, quia nihil volitum, quin præcognitum: atqui habens conscientiam dubiam nescit opus esse illicitum, cum de utraque contradictionis parte suspendat iudicium; ergo.

R. *Ad 1. N. min. subs.* Tum quia ad non peccandum requiritur bona fides positive, cum ad peccandum sufficiat, ut actio fiat sine bona fide, sive iudicio dictante, illam esse licitam, ut ait Glossa ordinaria in textum PAULI, quod non est ex fide, peccatum est: tum quia tale opus saltem interpretative ex mala fide dici potest.

Ad 2. N. M. Necesse enim est, ut operans habeat iudicium directum vel reflexum, quo iudicet opus non esse illicitum: alias non agit *ex fide*; ejusmodi autem iudicium in nullo dubitante supponitur.

Ad 3. D. M. Nesciens opus esse illicitum tum directe, tum reflexe, nequit peccare C. Nesciens directe tantum N. Etsi quis directe nesciat opus esse illicitum, reflexe tamen scit, quod opus elicitum sub dubio de peccato sit peccatum: quia etiam ex APOST. et omnibus TT. evidens est, quod homo operans sine bona fide peccet, quamvis dubitans iudicium directum de peccato vel non peccato operis suspendat, nequit tamen suspendere iudicium illud reflexum.

Si ais 2°. Sine conscientia peccati non est peccatum: sed conscientia dubia de peccato non est conscientia peccati; ergo cum conscientia dubia non est peccatum. Item: vel licitum est operari cum conscientia dubia de peccato, vel non; si prius: habetur intentum; si posterius: etiam non licebit operari cum conscientia probabili, utpote quæ fundat dubium.

R. *Ad 1. D. M.* Sine conscientia peccati vel certa vel dubia non est peccatum Tr. Sine conscientia certa tantum N. Vel *Subd.* Sine conscientia reflexa C. Directa N. Qui habet conscientiam dubiam, non quidem habet conscientiam peccati, si operatio directe, sive secundum se et objective sumatur, quia dubitat an sit peccatum; habet tamen conscientiam peccati, si operatio reflexe et ut conjuncta cum tali dubio consideretur, quia evidenter constat, quod operari cum dubio sit formaliter illicitum, cum, quod non est *ex fide*, peccatum sit.

Ad. 2. Responsionem vide infra.

196. *Observa I.* LUDOV. HABERT. c. 2. de Conse. q. 3. ait: *Divisio hæc (conscientiæ in dubiam speculative simul et practice, et in dubiam speculative tantum, practice vero certam) non est simpliciter et absolute vera: cum enim conscientia ex dictis sit practica conclusio, non potest esse certa, nisi deducatur ex præmissis certis; ex incerto quippe principio non potest certa sequi conclusio. Itaque ut sit practice certa stante aliquo dubio speculativo, necesse est, ut concurrat certa aliqua ratio ex circumstantiis desumpta, ex qua eliciatur conclusio, seu conscientia practice certa.* Verum hic discursus qualis-

cumque est bonus, siquidem per *ratio certa ex circumstantiis desumpta*, intelligat iudicium aliquod reflexum tantum fundari in circumstantiis; sed non probat assertum, quod divisio hæc non sit simpliciter et absolute vera: tum quia hoc ex discursu illo non colligitur, tum quia eundem discursum ipsi adhibemus ad usum hujus divisionis docendum.

Ibidem ait: *In praxi periculosum est, simpliciter et absolute statuere, conscientiam posse esse practice certam simul et speculative dubiam, quia facile quis in quolibet dubio ad nutum voluntatis conscientiam sibi formaret, omnes dubitandi rationes ablegaret, certumque se in operatione crederet eo ipso quod vellet esse certus.* Hic autem discursus imprimis fallit, quia ex eo quod statuatur, aliquam conscientiam posse esse practice certam et speculative dubiam, male inferitur quod quis 1°. facile, 2°. in omni dubio, 3°. ad nutum voluntatis sibi formaret conscientiam, etc. Deinde est nullus, quia probat nimium; cum hinc etiam in praxi periculosum esset statuere, quod ignorantia invincibilis excuset a peccato, quod liceat agere contra conscientiam scrupulosam speculative non depositam, aliaque de conscientia perplexa, quia exinde quis posset similia deducere. Demum videtur sophisticus, quia ex abusu contra legitimum conclusionis usum procedit.

197. *Observa II.* Alius quidam RECENTIOR contra eandem sic arguit: hæc divisio est nuper excogitata; ergo rejicienda. Sed falsum est *antecedens*: divisio enim non potest dici nuper excogitata, quæ fere jam per duo secula usurpatur, et ab utroque Jure tanquam certa et nota supponitur: vide reg. 30. de Reg. J. in 6. Item 56. ff. de Reg. J. Ad hæc falsa est *consequentia*: quamvis enim divisio aliqua vel explicandi ratio temere non sit inducenda; tamen ex eo præcise, quod recens inventa sit formula loquendi, non esse universaliter rejiciendam probant exempla in omni materia, e. g. in materia *fidei* divisio operationis CHRISTI in divinam et humanam: in materia *juris* et *Religionis* distinctio voti Religiosorum in solemne et simplex: in materia *morum* et *Sacramentorum*, quamvis BAIUS varias distinctiones DD. diceret novas, commentitias atque explodendas, tamen male ab eo rejectas esse, constat ex damnatione 61. 62. 63. 64. propp. BAII.

§ III.

De Conscientia Scrupulosa.

198. *Nota.* Scrupulus est formido peccati, inani ratione nixa; hæc, si est mera apprehensio peccati, dicitur scrupulus proprie talis, de quo hic sermo est; si vero iudicium est ex levibus rationibus, aut dubium practicum, non tam est scrupulus, quam conscientia dubia aut erronea, de qua dictum hactenus. *Scrupulosus* dicitur, qui scrupulis frequenter vexatur. Alii sunt scrupulosi in una solum materia, e. g. in recitatione Breviarii, in aliis sæpe laxi; alii fere per omnia scrupulosi sunt. Sunt vero *causæ* scrupulorum partim *intrinsecæ*, ut melancholia, imbecillitas capitis et defectus iudicii, ingenii perspicacia, sed in homine timido, frequens mutatio et pertinacia iudicii; partim *extrinsecæ*, ut commercium cum scrupulosis, lectio casuum conscientia-

absque capacitate discernendi, tentatio diaboli, Deus ipse ad fines optimos permittens scrupulis hominem exagitari: Sed de his agit prolixius Theologia moralis; hinc brevissime non nisi necessaria hoc loco explananda.

199. *Dico.* Licet ac oportet etiam agere contra scrupulos.

Prob. 1um. Scrupulus non est iudicium, sed inanis apprehensio; ergo stare potest cum iudicio pratico de honestate actionis, quamvis per anxietatem obscurato: si vero, ut fieri solet, ob perplexitatem talis se resolvere non possit, deficiente libertate non peccabit, quidquid egerit.

Prob. 2um. Qui scrupulos sequitur, imprudenter ac inordinate agit, corpus et animam exponit gravibus incommodis, ineptum se reddit ad officia Deo ac proximo rite præstanda, ab apprehensionibus facile deducitur ad iudicia, ab his ad peccatum; ergo positive agendum contra scrupulos, altamen sine signis externis, agitatione capitis, excreatione, aliove simili indecoro.

200. *Observe I.* CONFESSARIUS scrupulosi 1°. accurate cognoscat, an et in qua materia pœnitens sit scrupulosus. 2°. Inquirat in causas, easque tollat, præscribat media, et sollicitè moneat, ut scrupulos contemnat pœnitens. 3°. Jubeat eum abstinere a repetitione confessionum, nec aures præbeat, nisi velit omnino se submittere. 4°. Si vero multorum graviumque criminum reus, nulla antehac confessione generali fuerit expiatus, ejusmodi confessione concessa et peracta, ubi videbitur satis purgatus, nec repetere, imo nec recogitare priora peccata permittatur. 5°. Non parcat Confessarius increpationi, coarguendo scrupulosi superbiam, si pertinaciter insistat suis dubiis et anxietatibus. 6°. Non sinat quævis dubia sibi proponi, sed advertens, quod mære ac inanes identidem apprehensiones sint exponendæ, jubeat his non auditis adire S. Synaxin. 7°. Resolvat paucis dubia sibi proposita, quin resolutionis suæ causam alleget, ne scrupulosus vel minus fidat Confessario, vel novam scrupulorum ansam sumat. 8°. Dubia vero in partem benigniorem interpretetur, urgeatque serium propositum, DEUM non offendendi deliberate, quo facto bona fide postmodum procedat. 9°. Suadeat, ut ad aliorum bene moratorum vitam attendat, eamque pro regula habeat etc.

201. *Observe II.* SCRUPULOSUS 1°. non discurrat ab uno confessario ad alium, sed stabilem habeat, cujus directioni se totum committat: 2°. Nihil sibi conscientia ducat, nisi quod certo scit esse peccatum. 3°. Recogitet, tentationem sine libero consensu non esse peccatum, licere sequi opiniones probabiles, DEUM non præcipere impossibilia aut nimis ardua. 4°. Si quando dubium aut timorem non statim possit deponere, pergat bona fide, et ne unquam propter scrupulos negligat usum divinarum mysteriorum, sequè privet gratia sacramentali. 5°. Fugiat otium, mentem alio avertat, et contemnendo potius, quam positive resistendo expellat inanes scrupulos. 6°. Demum oratio fervens, fiducia in DEUM, sui humiliatio sint ipsi arma et media præcipua, quæ dæmonem repellat, et à Patre luminum ac Deo totius consolationis auctore, pacem et tranquillitatem animi impetret.

ARTICULUS II.

DE CONSCIENTIA RIGIDIORE, TUTIORE, PROBABILIORE, PROBABILI ET LAXA GENERATIM.

202. *Nota I.* Quæstio hæc de CONSCIENTIA sententiarum diversitate æque ac contentione animorum hodie celeberrima et prope formidabilis est. Itaque ut inoffenso pede in eadem versetur Theologus, nihil præsumat condemnare nisi quod damnat Ecclesia; circa id vero quod tolerat Ecclesia, ab omni censura et ipse abstineat ubique memor mutua charitatis, venerationis ac debita moderationis, quæ prima dos est Theologiæ Christianæ, vinculum et character maxime personarum Deo sacrarum; idque juxta præscriptum IXXOC. XI. qui ad calcem Decreti sui, in quo an. 1679. 2. Martii edito complures opiniones sinistras huic nostræ quæstioni affines damnat, ita loquitur: *Tandem ut ab injurijs contentionibus Doctores seu Scholastici, aut alii quicumque in posterum se abstineant, et ut paci et charitati consulatur, idem SANCTISSIMUS in virtute S. obedientia eis præcipit, ut tam in libris imprimendis ac manuscriptis, quam in Thesibus, Disputationibus et Prædicationibus, caveant ab omni censura et nota, nec non a quibuscumque conciliis contra eas propositiones, quæ adhuc inter CATHOLICOS hinc inde controvertuntur, donec a S. SEDE re cognita super iisdem propositionibus iudicium feratur.* Idipsum opinor a nobis hic præstitum iri, ubi sententiæ probabilis ac probabilioris momenta utrinque ponderabimus: *Tutorismum*, absque censura tamen, impugnabimus: *Rigorismum* vero et *Laxismum* damnatum utrumque ab Ecclesia condemnabimus.

203. *Nota II.* Est autem præsens quæstio ejusmodi: *Quid fieri debeat, et quid liceat in casu legis dubiæ, de cujus existentia vel non existentia nulla habetur certitudo?* ubi 1. sermo non est de dictamine conscientia reflexo, quod juxta omnes esse debet moraliter certum; sed de directo, in quo se fundat dictamen practicum. 2. Agitur hic solummodo de honestate et inhonestate actionis an sit præcepta a lege, ita ut fieri debeat; an prohibita ita ut debeat omitti; an permissa ita ut sit licita: nequam autem de valore v. g. Sacramentorum, aut de damno tertii, de obligatione judicis, de usu medicamentorum etc. 3. Agitur de sententiâ vere probabili, quæ nititur motivo absolute et respective gravi: *simpliciter* probabili, h. e. tam intrinsece quam extrinsece probabili: *certo* probabili, qualem esse affirmant multi DD., quamvis aliqui negent, qui non de probabilitate, sed de veritate sententiæ id enuntiant: *solide* probabili, quæ argumenta opposita probabiliter solvit: *practice* probabili, quia speculativa probabilitas hausta ex principiis generalibus; et a circumstantiis omnibus præscindens non sufficit; ac demum ita probabili, ut ei non opponatur *certitudo* sententiæ contrariæ. 4. Si lex est dubia, sententiâ affirmans, legem existere, dicitur *favere legi*: sententiâ opposita, quæ asserit legem speculative dubiam practice nullam esse, dicitur *favere libertati*. Clarius in suas classes hoc modo discernuntur sententiæ.

204. I. RIGORISTÆ seu TUTORISTÆ rigidi ita contendunt: Si pro opinione favente libertati non militat motivum *moraliter certum*, illam quamvis inter